

Inhoud

	Overzicht van figuren, kaders en tabellen	17
1	Introductie	25
1.1	Wat is ontwikkelingspsychopathologie?	26
1.1.1	Vroeger en nu	27
1.1.2	Een dynamisch gezichtspunt	28
1.1.3	Een uniek individu met unieke ervaringen	28
1.2	Opbouw van het boek	29
1.3	Opbouw van de hoofdstukken 5 tot en met 18	30
1.3.1	Inleiding	30
1.3.2	Normale ontwikkeling	30
1.3.3	Kenmerken van stoornissen	31
1.3.4	Maatschappelijke en culturele invloeden op een stoornis	31
1.3.5	Risico- en beschermingsfactoren	34
1.3.6	Hulpverlening: preventie en behandeling	35
1.4	Hoofdstuk 1 in 10 statements	36
	Belangrijke begrippen en concepten uit hoofdstuk 1	36
2	Classificatie, diagnostiek en epidemiologie	37
2.1	Inleiding	37
2.2	Classificatie	38
2.2.1	Definitie van classificatie	38
2.2.2	Categoriale benadering van classificatie: DSM	39
2.2.3	Dimensionale benadering van classificatie	43
2.2.4	Vergelijking tussen categoriaal en dimensionaal classificeren	44
2.2.5	Classificatie in dit boek	45
2.3	Diagnostiek	45
2.4	Diagnostische methoden en instrumenten	48
2.4.1	Vier diagnostische methoden	48
2.4.2	Betrouwbaarheid en validiteit bij classificatie en diagnostiek	50
2.4.3	Betrouwbaarheid van de informanten	51
2.5	Epidemiologie	53
2.6	Hoofdstuk 2 in 10 statements	55
	Belangrijke begrippen en concepten uit hoofdstuk 2	55
3	Theorieën over ontwikkeling	57
3.1	Inleiding	57
3.2	De bio-ecologische systeemtheorie	58
3.3	Ontwikkelingsopgaven	62
3.3.1	Vooronderstellingen bij de theorie over de ontwikkelingsopgaven	62
3.3.2	Omschrijvingen van ontwikkelingsopgaven en opvoedingstaken	63
3.3.3	Extra ontwikkelingsopgaven	64

3.4	Risico- en beschermingsfactoren	64
3.4.1	Groeps- en individueel niveau	64
3.4.2	Indeling van risicofactoren	65
3.4.3	Indeling van beschermingsfactoren	70
3.4.4	Effecten van en invloeden op risico- en beschermingsfactoren	72
3.5	Ontwikkelingstrajecten	76
3.6	Hulpverlening	78
3.6.1	Classificatie en diagnostiek	78
3.6.2	Preventie	78
3.6.3	Behandeling	79
3.7	Hoofdstuk 3 in 10 statements	80
	Belangrijke begrippen en concepten uit hoofdstuk 3	80
4	De invloed van zwangerschap en geboorte op de ontwikkeling van het kind	81
4.1	Inleiding	81
4.2	Ontwikkeling tijdens de zwangerschap	82
4.2.1	Fasen	82
4.2.2	Erfelijk materiaal	83
4.2.3	De prenatale hersenontwikkeling	86
4.2.4	Prenatale programmering: invloeden op embryo voor en tijdens de zwangerschap	88
4.3	De geboorte	94
4.3.1	Prematuriteit en dysmaturiteit	94
4.3.2	Effect van de geboorte op moeder en vader	96
4.3.3	De post-partumdepressie	97
4.3.4	Andere stoornissen na de bevalling	98
4.4	Preventie en hulpverlening	98
4.4.1	Psycho-educatie voor aanstaande ouders	98
4.4.2	Specifieke interventies	99
4.5	Hoofdstuk 4 in 10 statements	101
	Belangrijke begrippen en concepten uit hoofdstuk 4	102
5	Slaapstoornissen en slaapproblemen	103
5.1	Inleiding	103
5.2	Wat is slaap?	104
5.2.1	De slaapcyclus	105
5.2.2	Functie van remslaap en non-remslaap	106
5.2.3	Biologische klokken	106
5.3	Normale ontwikkeling van slaap	107
5.3.1	Omvang van de slaaptijd	107
5.3.2	Verhouding remslaap en non-remslaap	107
5.3.3	Kenmerken van de slaapperiodes	108
5.3.4	Ontwikkeling van de biologische klok	109
5.3.5	Leren slapen	109
5.3.6	Individuele verschillen bij kinderen	109
5.4	Slaapstoornissen	110
5.4.1	Dyssomnia's (vormen van slechte slaap)	110
5.4.2	Parasomnia's (vormen van vreemde slaap)	114
5.4.3	Slaapgebonden bewegingsstoornissen	116

5.4.4	Comorbiditeit: waarmee gaat het vaak samen?	117
5.4.5	Prevalentie: hoe vaak komt het voor?	118
5.4.6	Verschillen tussen jongens en meisjes	118
5.5	Culturele en maatschappelijke invloeden	119
5.5.1	Culturele normen	119
5.5.2	Wisselwerking tussen ouderlijk handelen en kindgedrag	120
5.6	Risico- en beschermingsfactoren	120
5.6.1	Risico- en beschermingsfactoren voor slaapstoornissen	120
5.6.2	Slaapproblemen als risicofactor voor latere ontwikkeling	122
5.7	Preventie en behandeling	123
5.7.1	Psycho-educatie: bevorderen van slaaphygiëne	123
5.7.2	Registratie en diagnostiek	124
5.7.3	Behandeling van insomnie met behulp van gedragstherapie	124
5.7.4	Medicatie bij slaapproblemen	126
5.7.5	Interventies bij pavor nocturnus en slaapwandelen	127
5.8	Hoofdstuk 5 in 10 statements	127
	Belangrijke begrippen en concepten uit hoofdstuk 5	128
6	Voedings- en eetstoornissen bij het jonge kind	129
6.1	Inleiding	129
6.2	De normale ontwikkeling van voedingspatronen bij baby's en jonge kinderen	130
6.2.1	De zooffase: zuigen en zogen	130
6.2.2	De overgangsfase	133
6.2.3	Mee-eten met wat de pot schaft	133
6.2.4	Leren eten	133
6.3	Voedingsstoornissen	137
6.3.1	Algemeen	137
6.3.2	Beschrijving van de voedingsstoornissen	138
6.3.3	Differentiaaldiagnose: waar lijkt het op?	140
6.3.4	Comorbiditeit: waarmee gaat het vaak samen?	140
6.3.5	Prevalentie: hoe vaak komt het voor?	141
6.3.6	Verschillen tussen jongens en meisjes	141
6.4	Culturele en maatschappelijke invloeden	141
6.4.1	Culturele normen	141
6.4.2	Wisselwerking tussen ouderlijk handelen en kindgedrag	143
6.5	Risico- en beschermingsfactoren	143
6.5.1	Risico- en beschermingsfactoren voor voedingsproblemen en -stoornissen	143
6.5.2	Voedingsproblemen en -stoornissen als risicofactor voor latere ontwikkeling	145
6.6	Preventie en behandeling	145
6.6.1	Pedagogische adviezen voor preventie van voedings- en eetproblemen	145
6.6.2	Behandeling van ernstige voedingsstoornissen	148
6.7	Hoofdstuk 6 in 10 statements	149
	Belangrijke begrippen en concepten uit hoofdstuk 6	150
7	Gehechtheid en hechtingsstoornissen	151
7.1	Inleiding	151
7.2	De normale ontwikkeling van gehechtheid	152
7.2.1	Kenmerken en functies van gehechtheid	152
7.2.2	Gehechtheid voor de geboorte en in de eerste twee levensjaren	154
7.2.3	Gehechtheid na het tweede jaar: toenemend belang van cognitieve vermogens	159

7.3	Indelingen van gehechtheid en hechtingsstoornissen	160
7.3.1	Onderzoek en categorieën	160
7.3.2	De hechtingsstoornissen	165
7.3.3	Differentiaaldiagnose: waar lijkt het op?	166
7.3.4	Comorbiditeit: waarmee gaat het vaak samen?	167
7.3.5	Prevalentie: hoe vaak komt het voor?	167
7.3.6	Verschillen tussen jongens en meisjes	168
7.4	Culturele en maatschappelijke invloeden	169
7.4.1	Drie culturele aspecten	169
7.4.2	Wisselwerking tussen ouderlijk handelen en kindgedrag	170
7.5	Risico- en beschermingsfactoren	170
7.5.1	Risico- en beschermingsfactoren voor gehechtheidsproblemen en hechtingsstoornissen	170
7.5.2	Gehechtheidsproblemen en reactieve hechtingsstoornis als risicofactor voor verdere ontwikkeling	172
7.6	Preventie en behandeling van onveilige gehechtheid en hechtingsstoornissen	173
7.6.1	Preventie	173
7.6.2	Behandeling	176
7.6.3	Pas op voor holdingtherapie	177
7.7	Hoofdstuk 7 in 10 statements	178
	Belangrijke begrippen en concepten uit hoofdstuk 7	178
8	Autismespectrumstoornissen	179
8.1	Inleiding	179
8.2	De normale ontwikkeling van sociale interactie in de eerste vijf jaren	180
8.3	Autismespectrumstoornissen	182
8.3.1	Algemeen	182
8.3.2	Hoofdkenmerken van het gedrag	184
8.3.3	Vijf theorieën om ASS te 'verklaren'	190
8.3.4	Subgroepen binnen het autistische spectrum	192
8.3.5	Differentiaaldiagnose: waar lijkt het op?	196
8.3.6	Comorbiditeit: waarmee gaat het vaak samen?	197
8.3.7	Prevalentie: hoe vaak komt het voor?	200
8.3.8	Verschillen tussen jongens en meisjes	201
8.4	Culturele en maatschappelijke invloeden	201
8.4.1	Culturele normen	201
8.4.2	Wisselwerking tussen ouderlijk handelen en kindgedrag	202
8.5	Risico- en beschermingsfactoren	202
8.5.1	Risico- en beschermingsfactoren voor ASS	202
8.5.2	ASS als risicofactor voor verdere ontwikkeling	203
8.6	Ondersteuning en begeleiding van kinderen met autisme	203
8.6.1	Inleiding	203
8.6.2	Vroege detectie	203
8.6.3	Samenwerken met, begeleiden van en adviseren van het gezin	204
8.6.4	Praktische adviezen voor ondersteuning bij opvoeding	206
8.6.5	Trainingen	209
8.6.6	Nieuwe ontwikkelingen	209
8.7	Hoofdstuk 8 in 10 statements	210
	Belangrijke begrippen en concepten uit hoofdstuk 8	211

9	Zindelijk worden en zindelijkheidsstoornissen	213
9.1	Inleiding	213
9.2	Normale ontwikkeling van zindelijkheid	214
9.3	Zindelijkheidsstoornissen	215
9.3.1	Inleiding	215
9.3.2	Enuresis: zindelijkheidsstoornis bij urine	215
9.3.3	Encopresis: zindelijkheidsstoornis bij ontlasting	216
9.3.4	Differentiaaldiagnose: waar lijkt het op?	217
9.3.5	Comorbiditeit: waarmee gaat het vaak samen?	218
9.3.6	Prevalentie: hoe vaak komt het voor?	218
9.3.7	Verschillen tussen jongens en meisjes	219
9.4	Culturele en maatschappelijke invloeden	220
9.4.1	Culturele normen	220
9.4.2	Wisselwerking tussen ouderlijk handelen en kindgedrag	222
9.5	Risico- en beschermingsfactoren	223
9.5.1	Risico- en beschermingsfactoren voor enuresis en encopresis	223
9.5.2	Zindelijkheidsstoornissen als risicofactor voor verdere ontwikkeling	226
9.6	Preventie en behandeling van zindelijkheidsstoornissen	226
9.6.1	Algemeen	226
9.6.2	Preventie: adviezen aan opvoeders	227
9.6.3	Behandeling	228
9.7	Hoofdstuk 9 in 10 statements	231
	Belangrijke begrippen en concepten uit hoofdstuk 9	232
10	Taal-, spraak- en leerstoornissen	233
10.1	Inleiding	233
10.2	Normale ontwikkeling van taal, geletterdheid, leren en rekenen	234
10.2.1	Ontwikkeling van taal en geletterdheid	234
10.2.2	Verwerven van taal	235
10.2.3	Verwerven van geletterdheid	240
10.2.4	Ontwikkeling van rekenen	242
10.2.5	Ontwikkeling van leren	242
10.3	Taal-, spraak- en leerstoornissen	243
10.3.1	Inleiding	243
10.3.2	Indeling en criteria uit DSM-5	243
10.3.3	Taalstoornis	245
10.3.4	Leerstoornissen: dyslexie en dyscalculie	245
10.3.5	Differentiaaldiagnose: waar lijkt het op?	248
10.3.6	Comorbiditeit: waarmee gaat het vaak samen?	248
10.3.7	Prevalentie: hoe vaak komt het voor?	249
10.3.8	Verschillen tussen jongens en meisjes	249
10.4	Culturele en maatschappelijke invloeden	250
10.4.1	Culturele normen	250
10.4.2	Wisselwerking tussen ouderlijk handelen en kindgedrag	251
10.5	Risico- en beschermingsfactoren	252
10.5.1	Risico- en beschermingsfactoren voor taal-, spraak- en leerstoornissen en/of taal-, spraak- en leerproblemen	252
10.5.2	Taal-, spraak- en leerstoornissen als risico voor verdere ontwikkeling	253

10.6	Preventie en behandeling van taal-, spraak- en leerstoornissen	254
10.6.1	Vroegtijdige signalering	254
10.6.2	Psycho-educatie	254
10.6.3	Preventie van algemene taal- en leerstoornissen	256
10.6.4	Behandeling van taal-, spraak- en leerstoornissen	257
10.7	Hoofdstuk 10 in 10 statements	259
	Belangrijke begrippen en concepten uit hoofdstuk 10	259
11	Zelfregulatie en de aandachtsdeficiëntie-/hyperactiviteitsstoornis (ADHD)	261
11.1	Inleiding	261
11.2	Normale ontwikkeling van zelfregulatie en executieve functies	262
11.2.1	Zelfregulatie	262
11.2.2	Emotieregulatie	264
11.2.3	Reguleren van gedrag en aandacht	264
11.2.4	Executieve functies	265
11.2.5	Hersenontwikkeling	266
11.3	Aandachtsdeficiëntie-/hyperactiviteitsstoornis	266
11.3.1	Inleiding	266
11.3.2	Kenmerken van kinderen met ADHD	268
11.3.3	Differentiaaldiagnose: waar lijkt het op?	274
11.3.4	Comorbiditeit: waarmee gaat het vaak samen?	274
11.3.5	Prevalentie: hoe vaak komt het voor?	276
11.3.6	Verschillen tussen jongens en meisjes	276
11.4	Culturele en maatschappelijke invloeden	276
11.4.1	Culturele normen	276
11.4.2	Wisselwerking tussen ouderlijk handelen en kindgedrag	278
11.5	Risico- en beschermingsfactoren	278
11.5.1	Risico- en beschermingsfactoren voor ADHD	278
11.5.2	ADHD als risico voor verdere ontwikkeling	282
11.6	Preventie en behandeling van ADHD	282
11.6.1	Inleiding	282
11.6.2	Preventie	282
11.6.3	Psycho-educatie	283
11.6.4	Gedragstherapeutische behandeling	283
11.6.5	Medicamenteuze therapie	284
11.6.6	Multimodale therapie	286
11.6.7	Drie nieuwe alternatieve behandelvormen	287
11.7	Hoofdstuk 11 in 10 statements	289
	Belangrijke begrippen en concepten uit hoofdstuk 11	290
12	Agressie en gedragsstoornissen	291
12.1	Inleiding	291
12.2	Normale ontwikkeling: agressie, gehoorzaamheid en moraliteit	292
12.2.1	Algemeen	292
12.2.2	Ontwikkeling van agressie	293
12.2.3	Ontwikkeling van gehoorzaamheid	295
12.2.4	Ontwikkeling van pro sociaal gedrag en moraliteit	295

12.3	Gedragstoornissen	296
12.3.1	Kenmerken van kinderen met gedragstoornissen	296
12.3.2	Differentiaaldiagnose: waar lijkt het op?	302
12.3.3	Comorbiditeit: waarmee gaat het vaak samen?	303
12.3.4	Prevalentie: hoe vaak komt het voor?	303
12.3.5	Verschillen tussen jongens en meisjes	303
12.4	Culturele en maatschappelijke invloeden	304
12.4.1	Culturele normen	304
12.4.2	Wisselwerking tussen ouderlijk handelen en kindgedrag	306
12.5	Risico- en beschermingsfactoren	307
12.5.1	Risico- en beschermingsfactoren voor gedragstoornissen	307
12.5.2	Gedragstoornissen als risico voor verdere ontwikkeling	315
12.6	Preventie en behandeling van gedragstoornissen	315
12.6.1	Preventie	315
12.6.2	Ambulante behandeling	316
12.6.3	Residentiële behandeling	322
12.7	Hoofdstuk 12 in 10 statements	323
	Belangrijke begrippen en concepten uit hoofdstuk 12	324
13	Angst en angststoornissen	325
13.1	Inleiding	325
13.2	Normale ontwikkeling van angst	326
13.2.1	Fysiologische of lichamelijke reacties	326
13.2.2	Cognitie en subjectief ervaren van angst	326
13.2.3	Gedrag en vermijding	327
13.2.4	Leeftijdsonwikkeling van angst	327
13.2.5	Kinderen met een handicap	329
13.2.6	Wanneer moet je je zorgen maken?	329
13.3	Angststoornissen	330
13.3.1	Inleiding	330
13.3.2	Beschrijving van de angststoornissen	331
13.3.3	Differentiaaldiagnose: waar lijkt het op?	339
13.3.4	Comorbiditeit: waarmee gaat het vaak samen?	340
13.3.5	Prevalentie: hoe vaak komt het voor?	341
13.3.6	Verschillen tussen jongens en meisjes	342
13.4	Culturele en maatschappelijke invloeden	342
13.4.1	Culturele normen	342
13.4.2	Wisselwerking tussen ouderlijk handelen en kindgedrag	343
13.5	Risico- en beschermingsfactoren	344
13.5.1	Risico- en beschermingsfactoren voor angststoornissen	344
13.5.2	Angststoornissen als risico voor verdere ontwikkeling	348
13.6	Preventie en behandeling van angststoornissen	348
13.6.1	Inleiding	348
13.6.2	Preventie	349
13.6.3	Behandeling	349
13.7	Hoofdstuk 13 in 10 statements	354
	Belangrijke begrippen en concepten uit hoofdstuk 13	354

14	Stemming en stemmingsstoornissen	355
14.1	Inleiding	355
14.2	Normale ontwikkeling van stemming en emotie	356
14.2.1	Stemming en emotie	356
14.2.2	Regulatie en gehechtheid (baby's en jonge kinderen)	356
14.2.3	Normale emotionele ontwikkeling	357
14.2.4	Sociaal-cognitieve ontwikkeling (zelfconcept en zelfevaluatie)	360
14.3	Stemmingsstoornissen	362
14.3.1	Inleiding	362
14.3.2	Depressieve stoornis	362
14.3.3	Bipolaire-I-stoornis	368
14.3.4	Differentiaaldiagnose: waar lijkt het op?	369
14.3.5	Comorbiditeit: waarmee gaat het vaak samen?	371
14.3.6	Prevalentie: hoe vaak komt het voor?	371
14.3.7	Verschillen tussen jongens en meisjes	372
14.4	Culturele en maatschappelijke invloeden	373
14.4.1	Culturele normen	373
14.4.2	Wisselwerking tussen ouderlijk handelen en kindgedrag	375
14.5	Risico- en beschermingsfactoren	375
14.5.1	Risico- en beschermingsfactoren voor de depressieve stoornis (MDD) en de bipolaire-I-stoornis	375
14.5.2	De stoornis als risico voor verdere ontwikkeling	380
14.6	Preventie en behandeling van depressie	381
14.6.1	Inleiding	381
14.6.2	Preventie	381
14.6.3	Behandeling	382
14.7	Hoofdstuk 14 in 10 statements	386
	Belangrijke begrippen en concepten uit hoofdstuk 14	386
15	Eten en eetstoornissen	387
15.1	Inleiding	387
15.2	Normale ontwikkeling van gewichtsgroei en lichaamsbeeld	388
15.2.1	Gewichtsgroei	388
15.2.2	Gewicht in evolutionair perspectief	388
15.3	Eetstoornissen	391
15.3.1	Inleiding	391
15.3.2	Beschrijving van de eetstoornissen	391
15.3.3	Differentiaaldiagnose: waar lijkt het op?	396
15.3.4	Comorbiditeit: waarmee gaat het vaak samen?	397
15.3.5	Prevalentie: hoe vaak komt het voor?	398
15.3.6	Verschillen tussen jongens en meisjes	400
15.4	Culturele en maatschappelijke invloeden	401
15.4.1	Culturele normen	401
15.4.2	Wisselwerking tussen ouderlijk handelen en kindgedrag	403
15.5	Risico- en beschermingsfactoren	403
15.5.1	Risico- en beschermingsfactoren bij obesitas	403
15.5.2	Risico- en beschermingsfactoren bij anorexia nervosa en boulimia nervosa	406
15.5.3	Beschermingsfactoren	408
15.5.4	Eetstoornissen als risico voor latere ontwikkeling	409

15.6	Preventie en behandeling van eetstoornissen	410
15.6.1	Inleiding	410
15.6.2	Preventie	411
15.6.3	Behandeling	412
15.7	Hoofdstuk 15 in 10 statements	417
	Belangrijke begrippen en concepten uit hoofdstuk 15	418
16	Middelengebruik en middelenmisbruik	419
16.1	Inleiding	419
16.2	Normale ontwikkeling van middelengebruik	420
16.2.1	De adolescentie	420
16.2.2	Middelengebruik bij jongeren	422
16.3	Stoornis in middelengebruik en gokverslaving	429
16.3.1	Inleiding	429
16.3.2	Het vierfasenmodel	430
16.3.3	De stoornissen zoals omschreven in DSM-5	431
16.3.4	Differentiaaldiagnose: waar lijkt het op?	433
16.3.5	Comorbiditeit: waarmee gaat het vaak samen?	434
16.3.6	Prevalentie: hoe vaak komt het voor?	435
16.3.7	Verschillen tussen jongens en meisjes	436
16.4	Culturele en maatschappelijke invloeden	436
16.4.1	Culturele en maatschappelijke normen	436
16.4.2	Wisselwerking tussen ouderlijk handelen en kindgedrag	437
16.5	Risico- en beschermingsfactoren	438
16.5.1	Risico- en beschermingsfactoren voor stoornissen in het gebruik van alcohol en cannabis	438
16.5.2	De stoornis als risico voor verdere ontwikkeling	443
16.6	Preventie en behandeling van middelenmisbruik en verslaving	443
16.6.1	Inleiding	443
16.6.2	Preventie	443
16.6.3	Behandeling	445
16.7	Hoofdstuk 16 in 10 statements	447
	Belangrijke begrippen en concepten uit hoofdstuk 16	448
17	Psychotische stoornissen bij jongeren	449
17.1	Inleiding	449
17.2	Normale ontwikkeling: logisch redeneren en stemmen horen	450
17.2.1	Niet-logisch redeneren	450
17.2.2	Stemmen horen	451
17.2.3	Lichte en geïsoleerde psychotische verschijnselen	452
17.3	Psychotische stoornissen	452
17.3.1	Beschrijving van de psychotische stoornissen	452
17.3.2	De (neurobiologische) ontwikkeling van schizofrenie	458
17.3.3	Differentiaaldiagnose: waar lijkt het op?	462
17.3.4	Comorbiditeit: waarmee gaat het vaak samen?	465
17.3.5	Prevalentie: hoe vaak komt het voor?	466
17.3.6	Verschillen tussen jongens en meisjes	467
17.4	Culturele en maatschappelijke invloeden	468
17.4.1	Culturele en maatschappelijke normen	468
17.4.2	Wisselwerking tussen ouderlijk handelen en kindgedrag	470

17.5	Risico- en beschermingsfactoren	471
17.5.1	Risico- en beschermingsfactoren bij schizofrenie	471
17.5.2	De stoornis als risico voor verdere ontwikkeling	474
17.6	Preventie en behandeling van schizofrenie	474
17.6.1	Preventie van schizofrenie en psychoses	474
17.6.2	Behandeling van schizofrenie	475
17.7	Hoofdstuk 17 in 10 statements	479
	Belangrijke begrippen en concepten uit hoofdstuk 17	479
18	Suïcidaliteit bij kinderen en jongeren	481
18.1	Inleiding	481
18.2	Manifestatie en gradaties van suicidaliteit	482
18.3	De ontwikkeling van het doodsbef bij kinderen en adolescenten	483
18.4	Het beoordelen van suicidaliteit	486
18.4.1	Differentiaaldiagnose: waar lijkt het op?	486
18.4.2	Comorbiditeit: waarmee gaat het vaak samen?	487
18.4.3	Prevalentie: hoe vaak komt het voor?	487
18.4.4	Verschillen tussen jongens en meisjes	490
18.5	Culturele en maatschappelijke invloeden	490
18.5.1	Verschillen tussen landen en culturen	491
18.5.2	Suïcidaal gedrag onder etnische groepen in eenzelfde land	493
18.6	Risico- en beschermingsfactoren	494
18.6.1	Risico- en beschermingsfactoren voor suicidaliteit	494
18.6.2	Suïcidaal gedrag als risico voor latere ontwikkeling	502
18.7	Preventie en behandeling van suicidaliteit bij kinderen en jongeren	503
18.7.1	Preventie van suicidaliteit bij kinderen en jongeren	503
18.7.2	Praten met suïcidale mensen	505
18.7.3	Behandeling van suïcidaal gedrag	507
18.8	Hoofdstuk 18 in 10 statements	507
	Belangrijke begrippen en concepten uit hoofdstuk 18	508
	Literatuur	509
	Register	555
	Over de auteur	568